

O carte și o doctrină cu destin ciudat Henri Ey: „Conștiința și organo-dinamismul“

Mircea
Lăzărescu

Henri Ey a dominat scena psihiatriei franceze în perioada de mijloc a sec. XX. În 1936 a publicat împreună cu J. Rouart un articol celebru în *L'Encephale* privitor la aplicarea doctrinei lui H. Jackson în psihiatrie, idee în jurul căreia a dezvoltat concepția organo-dinamistă, care face subiectul ultimei sale lucrări importante, publicată în 1975. A publicat studii de analiză a concepțiilor celor mai importanți psihopatologi ai sec. XX într-un serial intitulat *Études psychiatriques*, o carte cu titlul „Conștiința“ (1963, 1968) și un manual de psihiatrie, împreună cu Brisset. A activat la Spitalul din Bonneval și a fost bibliotecar la Clinica „Saint Anne“ din Paris. Personalitatea sa s-a impus în plan internațional⁽¹⁾. Dar, după apariția DSM III în 1980, orientarea studiilor de psihopatologie s-a plasat în alte direcții. Prin accentul pe care-l pune pe tulburarea conștiinței, H. Ey combină direcția impusă de Jaspers. Noua psihopatologie ce a trecut în prim plan după DSM III a vorbit tot mai puțin de conștiință și inconștient, cu toată dominația neoraționalistă a cognitivismului. Opera lui H. Ey rămâne însă una de referință, iar ideile sale par în prezent să fie parțial reactualizate.

Vom centra comentariul viziunii psihopatologice a lui H. Ey pe cele prezentate în cartea sa *Conștiința*, a cărei a doua ediție (din 1968) a fost tradusă în limba română în 1983. Autorul încearcă o sinteză cum puține au fost până la el și de atunci încolo. O carte de amploare similară, care să nu fie un tratat de psihiatrie, se poate regăsi doar în *Psihopatologia generală* a lui K. Jaspers⁽²⁾. De fapt, Ey încearcă creionarea unei viziuni psihologico-antropologice, care să constituie un referențial pentru psihopatologie. Una din ideile sale majore, care, chiar dacă a mai circulat, nu a fost afirmată cu o tărie similară, este faptul că starea psihopatologică reprezintă un experiment natural, care permite să evidențieze infrastructura conștiinței și persoanei⁽³⁾. Psihopatologia ar constitui astfel o cale regală pentru cercetare antropo-

logică; pentru răspunsul la întrebarea: cum e constituită ființa umană? Iar ființa umană este înțeleasă acum ca fiind reprezentată de persoana conștientă. H. Ey aduce în discuție două zone conceptuale semnificative pentru comentarea omului: conștiința actualității, care se constituie într-un „câmp al conștiinței”; și eul persoanei diacrone, care stă la baza personajului pe care subiectul și-l autoconstruiește liber, în perspectiva valorilor etice. Inconștientul pe care îl comentează psihanaliza este un derivat și un complementar al acestei ultime instanțe a eului și persoanei. Conștiința care se relevă în perspectiva câmpului de conștiință are drept complementar instanța somnului cu vise. În ansamblu, psihicul individului este conceput ca un „organism psihic”, ce se suprapune organismului biologic pe care îl utilizează. El

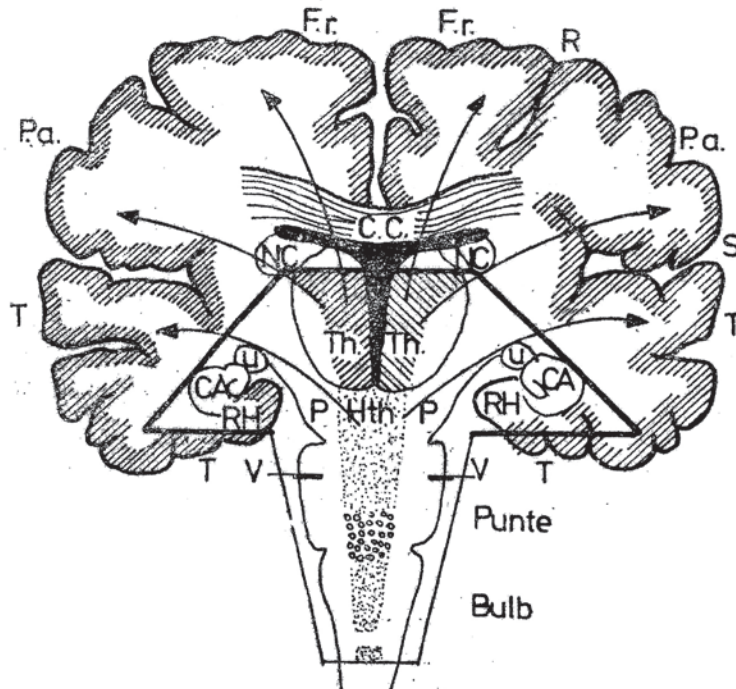

FOTO: ILUSTRĂȚII ORIGINALE ALE LUCRĂRII LUI HENRI EY

Fig. 2 — Centrencefalul

**F.r. = Formațiunea reticulată a bulbului, a punții și a talamusului;
R.H. = Regiunea rhinencefalică, constituită din cornul lui Ammon (C.A.)
și hipocamp pînă la Uncus (U). Acestea sînt doar principalele formațiuni
ale centrencefalului.**

are o organizare ierarhică, în conformitate cu concepția lui Jackson. Funcțiile superioare sunt diferențiate, dar și mai fragile, iar cele inferioare, mai vechi filogenetic, sunt mai rezistente; dar și mai simple, automate. Această înțelegere ierarhică a psihicului uman H. Ey o întâlnește la mulți psihopatologi, de la Janet și Bleuler la Freud. Starea psihopatologică s-ar lămurii printr-un demers combinat: ea rezultă pe de-o parte din deficitul pe care-l realizează absența funcțiilor superioare, care are la bază de obicei o afecțiune organică. Această „lipsă” eliberează manifestări ale funcțiilor inferioare, care erau acoperite - sau integrate, implicate - în cele superioare. În sfârșit, efortul de reorganizare și readaptare a organismului (psihic) conturează tabloul clinic psihopatologic. Ceea ce caracterizează în primul rând funcțiile superioare, diferențiate și fragile, este accesul la libertate, diversitate, creativitate. Psihopatologia e, în primă instanță, o patologie a libertății.

Ideile cuprinse în opera lui H. Ey - și în primul rând în cartea *Conștiința* - pot fi înțelese cel mai bine în perspectivă istorică, precum și în atmosfera culturală a epocii în care Ey creează. Autorul analizează elaborările doctrinei ale înaintașilor, le interpretează și selectează unele perspective de abordare. Domeniul principal al *Studiilor* sale îl reprezintă psihopatologia franceză, germană și engleză. Pe lângă H. Jackson, o importanță deosebită se acordă operei lui Moreau de Tours, privitoare la „disoluția” conștiinței vigile după utilizarea de substanțe psiho-

active, conducând la stări intermediare între luciditate, somn și vis. Iar pe de altă parte, e adusă în discuție psihanaliza lui Freud și a urmașilor săi în linie directă, ortodoxă. La care se adaugă contribuția existențialistilor și fenomenologilor, predominant a celor francezi.

Este important să se reconfigureze atmosfera intelectuală în care a trăit și la care s-a raportat H. Ey. În cadrul acesteia, în psihologie, locul principal îl ocupă Gestaltismul (configuraționismul). Nu e vorba de structuralismul francez, care ajunge să nege importanța „umanismului”, a conștiinței și persoanei (Foucault, Husserl, Levi Strauss, Althusser), ci de școlile psihologice gestaltiste germane, mai ales în articularea lor cu fenomenologia. Fenomenologia este comentată în perspectiva doctrinei lui Husserl, dar mai ales cu referințe la Merleau Ponty. De asemenea, o importanță deosebită se acordă operei lui Ricoeur, în corelație cu dimensiunea biografică a persoanei. Revenind la articularea dintre gestaltism și fenomenologie, H. Ey împrumută expresia de „câmp de conștiință”, pe care o utilizează Gurwitsch și Merleau Ponty, pentru a configura concepția sa asupra actualității trăite⁽⁴⁾.

Bipolaritatea psihismului individual, eșalonat între câmpul conștiinței actuale și diacronia valoric morală a eului și persoanei, este o intuiție deosebită a lui H. Ey care merită reținută. Ea are toate șansele să fie reactualizată în prezent, când dezbaterile asupra Sinelui - Selfului (S) tind să relanseze problematica rămasă în urma

ocultării conceptului de conștiință, conștiință ce s-a plasat în centrul psihopatologiei, de la Jaspers la H. Ey.

Conceptul de conștiință este o contribuție a gândirii Europei, el neavând o elaborare similară în gândirea greco-romană. Scepticismul antic a dezvoltat o orientare a „griji față de sine”, care pregătește terenul pentru dezvoltarea „subiectivității”. La forjarea acesteia un rol deosebit îl joacă creștinismul, trimiterea clasică fiind la Augustin, care configurează conturul subiectivității conștiinței. Totuși, conceptul de conștiință se impune mai târziu. Pe de-o parte prin reforma lui Luther, care pune accent pe referința la Dumnezeu în străfundurile conștiinței (Gewissen). Pe de altă parte, prin empirismul lui Locke, care introduce termenii de Self și Consciousness. Aceasta din urmă, prin traducerea franceză în 1700, a lui Coste, devine un concept important în gândirea Europei (Descartes nu folosește expresia de conștiință, dar a utilizat noțiunea de „ipseitate” și expresia „moi”). Kant utilizează alternativ noțiunile de „Eu” și cea de „conștiință”. Iar idealismul german difuzează la începutul sec. XIX ambii termeni. Psihopatologia descriptivă începe a se arăta interesată de simptomele subiective ale conștiinței la sfârșitul sec. XIX. Jaspers, la începutul sec. XX (1913) își elaborează *Psihopatologia generală* în jurul ideii de patologie a conștiinței de sine (Ichbewusstsein). Între Jaspers și Ey expresia de conștiință este larg utilizată în psihopatologie, alături de cea de inconștient, de sorginte psihanalitică. Apoi, conceptului de conștiință (și celui de persoană) i se acordă în psihopatologie o importanță tot mai redusă. În ultimul deceniu tinde să capete importanță conceptul de Self. Considerațiile pe care le elaborează Ey pentru psihopatologia conștiinței (a câmpului de conștiință și a conștiinței persoanei) tind să se reafirme în acest context⁽⁵⁾.

Ey abordează prima dimensiune a conștiinței, cea a câmpului de conștiință a actualității, a „prezenței în prezent”, din perspectiva vigilității ce se opune somnului cu vise. El dezvoltă o analiză fenomenologică a stării de vis, în cadrul căruia subiectul participă la evenimentele unei lumi ce nu se încadrează într-un fundal și e lipsită de spațio-temporalitate. Visul, ce se manifestă în somn, asigură un exemplu de „pozitivitate” a unei trăiri, ce se afirmă pe fundalul unei „negativități”, cea a deficitului de structură și organizare a unei reale prezențe a subiectului în lume și la lume. Psihopatologia oferă cazuri de stări confuzo-onirice (de „delirium”) și de stări „oneiroide” (descrise de Meyer-Gross), care exprimă niveluri progresive ale „disoluției” câmpului de conștiință. La niveluri superioare s-ar plasa cazurile de „bufeu psihotic” și apoi stările maniacale și depresive. Ey respectă ideea nivelurilor structurale ale psihismului, pentru care trimite la H. Jackson. Conform tezei la care aderă, psihopatologia realizează un experiment natural, care evidențiază infrastructura normalității. Se ajunge astfel la tema: care este structura efectivă a acestei dimensiuni actuale a „câmpului de conștiință”?

În elaborarea structurii câmpului conștiinței actuale, H. Ey apelează la fenomenologie și la ideea de organizare structurală pe care a cultivat-o gestaltismul. Noțiunea

de „câmp” - preluată de la Gurwitsch și Merleau-Ponty, presupune o delimitare și un orizont. Iar în interiorul delimitării, o vizare intențională, ce se întinde tensiional între dorință și obiectiv. În cele din urmă, această tensiune se dovedește a fi un act; fapt care susține și temporalitatea „actuală”. Dar înainte de temporalitate, se desfășoară o spațialitate a prezentului, a succesiunii ordonate a unor etape, la care se ajunge pe diverse căi. La acest nivel, H. Ey anticipează ceea ce cognitivismul va numi „funcții executive”. El folosește o metaforă a piesei de teatru, care invocă scene succesive ce conduc spre un final. Această organizare de tip spațial servește în cele din urmă împlinirii scenariului acțiunii. Astfel se reliefează prin vizare și împlinire actualitatea timpului actual. Sau, cu alte cuvinte, a prezentului care presupune „prezența” subiectului la lumea dată, la ambianță, printr-un eveniment ce se reliefează între trecut și viitor.

Această analiză a prezentului trăit, care utilizează semnificația actului - pentru actualitate - și a „prezenței” pentru prezent, are în vedere o organizare configuraționistă și o perspectivă fenomenologică. H. Ey își permite să plaseze patologia depresiei și a maniei în contextul psihopatologic al deficitului câmpului de conștiință, tocmai pentru că fenomenologia trăirilor respective indică clar perturbarea trăirii structurii temporale a actualității. În manie, subiectul se orientează tot timpul spre viitor, neglijând trecutul și fiind incapabil de a trăi un prezent structurat. În depresie, el se agață de vinovăția ce-l afundă în trecut, fiind incapabil de a structura un prezent valoric.

Analizele lui H. Ey se articulează cu tradiția psihopatologiei fenomenologice pe care o exploatează și o dezvoltă. Sinteza acesteia pe care o face Tattosian în 1979 subliniază exact aceste aspecte ale perturbării trăirilor temporale în depresie și manie. Și la fel reia și reafirmă teza conform căreia psihopatologia reprezintă un experiment natural ce relevă infrastructura constitutivă a conștiinței⁽⁶⁾. Această perspectivă pe care o ilustrează lucrarea lui H. Ey și psihopatologia fenomenologică a psihozelor rămân un bun câștigat, ce merită să nu fie ignorate nici în prezent. Alături ar intra teme precum cea a minusului sintezei, a căderii în automatism și a deficitului de libertate din stările psihopatologice.

Lăsând acum la o parte aceste aspecte pozitive ale moștenirii rămase de la H. Ey și fenomenologia tradițională, e important să se clarifice și unele limitări ale analizelor sale psihopatologice.

Un aspect ce merită subliniat este aria entităților psihopatologice la care se referă H. Ey. Ea e centrată pe psihoze, așa cum se orienta interesul psihiatriei în spitalele-aziluri la mijlocul sec. XX. Domeniul nevrozelor nu este uitat, dar e plasat periferic. Ceea ce se poate remarca privitor la cazuistica la care se referă H. Ey este locul periferic în care e plasată și invocată patologia obsesiv compulsivă. Or, dacă în cele din urmă actualitatea câmpului de conștiință e centrată de act, de acțiuni realizatoare, atunci ar merita atenție și psihopatologia care în modul cel mai specific se agregă în jurul acțiunii. Iar aceasta este tocmai ignorata patologie obsesiv-

compulsivă. Și, o dată cu ea, tot ce a fost etichetat ca "psihastenție" și patologie „anankastă”. Și la fel, patologia impulsivă, cea abulică, cea a dependenței și adicției. Necomentând aceste zone de patologie psihică, actualitatea câmpului de conștiință a prezentului este lipsită de o coloană vertebrală. Obsesionalitatea se însoțește și ea de o deficiență a structurării „prezentului”, așa cum o demonstrase von Gebattel. Dar în altă manieră decât în cazul depresiei, maniei sau anxietății⁽⁷⁾.

Corelat cu problema de mai sus, apare încă una, și anume: Cât durează prezentul? În perspectiva adoptată de H. Ey nu se pune problema unei durate momentane, amorfe, a clipei pe care o resimțim ca prezent fugitiv, ce trece înainte de a-l putea ulterior sesiza. Prezentul e structurat prin angajare într-un act. Mai mult, există și sugestii privitor la relatarea sau povestirea acțiunii pe care subiectul o efectuează, cel puțin ca potențialitate. Acest aspect trimite însă la reverberația câmpului actual al conștiinței în instanța trăirii diacron biografice a eului valoric. Revenind la dimensionarea prezentului prin act, Ey nu analizează concomitența angajării subiectului în multiple acțiuni, dintre care unele le încorporează pe celelalte; sau unele fac parte dintr-un lanț de acțiuni care, în ansamblu, dimensionează un prezent mai amplu decât fiecare secvență în parte. Această problemă neanalizată, împreună cu lipsa de interes pentru psihopatologia acțiunii pe care o relevă zona obsesionalității, lasă problema câmpului de conștiință într-o aproximare destul de vagă. Mai ales deoarece nu se face distincția de principiu între starea biologică de vigilitate și angajarea voluntar reflexivă în acte cu scop și sens. Ambiguitatea și neclaritatea persistă și prin faptul că reflexivitatea și libertatea apar, pentru H. Ey, ca și caracteristici ale conștiinței ce se configurează doar în cea de-a doua instanță, a conștiinței eului valoric; și doar se extind asupra nivelului câmpului de conștiință.

Perioada în care H. Ey și-a elaborat doctrina este una în care psihopatologia descriptivă și nosologia psihiatrică prinseseră contur ferm. Dar doctrinele psihologice, psihopatologice și antropologice se rezumau la psihanaliză, gestaltism și fenomenologie. Mai erau prezente comportamentalismul (behaviorismul) și unele doctrine sociologice, dar care nu aveau o forță suficientă pentru a penetra universul psihopatologiei clinice cvasiazilare.

De abia în jurul anilor 1980, când apare DSM III și activitatea de doctrinar psihopatologic a lui H. Ey se încheie, se impune cu adevărat cognitivismul neoraționalist, alături de filozofia minții, neuroștiințe, universul inteligențelor artificiale și a lingvisticii generative. În această ambianță, comportamentalismul este integrat în problematica psihologico-antropologică a „problemelor de rezolvat în prezent”. După 1980 se dezvoltă un întreg evantai de doctrine în psihopatologie, de la teoria vulnerabilitate/stres la cea sistemică, de la psihopatologia dezvoltamentală - ce asimilează etologia - la neofenomenologia ce se bazează pe intersubiectivitatea intercorporeală și hermeneutica biografică. Iar în acest nou context, în care se revitalizează și psihanaliza, se impune în cele din urmă psihologia și psihopatologia

evoluționistă, neodarwineană, bazată pe modelul psiho-antropologic adaptativ, ce se replică întru adaptare și dezvoltare⁽⁸⁾.

Psihopatologia organo-dinamistă a lui H. Ey nu știa nimic despre aceste orizonturi. De aceea intuițiile ei apar în prezent ca deosebit de valoroase.

În mijlocul cărții *Conștiința* a lui H. Ey este prezent un substanțial capitol de neurobiologie a câmpului conștiinței. Desigur datele sintetizate în urmă cu aproape 50 de ani nu se pot compara cu actualele cunoștințe despre funcționalitatea encefalului. Dar prezența acestui capitol subliniază poziția autorului, care intuia direcția în care psihopatologia se pregătea să evolueze.

Neuroștiințele au făcut progrese uimitoare în ultimii 50 de ani. Nu același lucru se poate spune despre teoria persoanei, a eului și inconștientului, care pe vremea maturității lui H. Ey își conturau și ele maturitatea. Cea de-a doua dimensiune a conștiinței de care, după părerea autorului, trebuie să țină cont psihopatologia, este cea corelată conceptului de eu și persoană. Întreaga problematică a inconștientului psihanalizei s-ar plasa la acest nivel.

Credincios convingerilor și concepției sale, H. Ey trece în revistă stările psihopatologice care stau ca mărturie a perturbării, deficitului, de structurării și manifestării particulare, aberante, a eului conștient. Intră astfel în scenă: eul caracteropat, eul nevrotic, eul alienat-delirant și schizofren, eul demential. Autorul pune accentul pe „eu”, legându-se de tradiția filosofiei europene, a idealismului german, în cadrul căruia Kant și Fichte au legat eul de conștiință. Dar comentariul are în vedere și ansamblul tradiției caracteriologiei; și, parțial, a problematicii persoanei. H. Ey aduce la acest nivel în discuție și mișcarea fenomenologico-existențialistă a sec XX. Referința la filosofia existențialistă îl are ca principal reper pe Sartre. Filosofia lui Heidegger nu se articulează prea bine cu abordarea științifico-antropologică pe care o încearcă H. Ey. În mod destul de ciudat, trimerile la Jaspers sunt puține. E menționat M. Scheller, dar mai mult în perspectiva personalismului. Și la fel G. Marcel și E. Mounier. Personalismul francez îi convine autorului ca și cadru cvasifilosofic de referință; mai ales că Mounier se raportează explicit la caracteriologie. Trimerile la Ricoeur sunt și ele frecvente; mai ales că Ricoeur este un bun cunoscător și comentator al psihanalizei. În sfârșit, psihanaliza e invocată, mai ales prin Freud. Dar și prin trimerile la psihologia eului și în sfârșit la Lacan. Dacă fenomenologia lui Husserl și gestaltismul fenomenologic al lui Merleau-Ponty reprezintă o referință importantă în comentarea câmpului conștiinței actuale, conștiinței eului, care e corelată și biografiei valorice, are ca suport și referință reperele menționate.

Dimensiunea conștiinței eului la care se referă acum H. Ey cuprinde formulări retorice impresionante. Se vorbește mai ales în termeni juridici, expresia de libertate fiind mereu reiterată. Dar și conceptul de reflexivitate - de „speculum” și oglindire care și-ar avea sursa la acest nivel și doar difuzează în instanța câmpului de conștiință⁽⁹⁾. H. Ey asimilează în viziunea sa și ansamblul cunoș-

tințelor de psihologie developmentală ce erau pregnante la vremea sa, prin opera lui Wallon și Piaget. Sinteza pe care o face este extraordinar de amplă. Dar această amploare conține și germenii unei slăbiciuni.

Doctrina lui H. Ey îmbrățișează și psihanaliza și o integrează în largă sa concepție asupra conștiinței. Inconștientul freudian e o parte constitutivă necesară și inseparabilă a psihismului specific omului, dimensionat prin reflexivitatea liberă a conștiinței. Inconștientul se co-constituie ontogenetic împreună cu conștiința personală. Deficitul și distorsiunea psihopatologică cuprind concomitent zona conștientă și cea inconștientă a psihismului individual. În psihopatologie, pe de-o parte, inconștientul se afirmă proeminent, dat fiind deficitul fragilității conștiinței. Pe de altă parte, este și el perturbat de distorsiunea patologică; adică se manifestă ca un inconștient anormal. Inconștientul patologic nu mai poate susține structura conștiinței personale, în proiectul libertății sale creatoare de sine. Autoconstrucția propriului personaj devine deficitară, de o neautenticitate anormală, distorsionată. Patologia psihică este, din această incidență, o patologie a libertății.

Articularea dintre conștiința eului, structurată diacron prin durata personală ce se ancorează cu universul valoric, și, pe de altă parte, actualitatea circumstanțială a câmpului conștiinței, este o articulare cu dublu sens. Orice trăire și manifestare a persoanei trebuie să traverseze coordonatele câmpului actual al conștiinței. Pe de altă parte, acesta este supus controlului și acțiunilor libere, facultative ale libertății conștiinței eului personal. Se configurează astfel o conștiință multifacetată a psihismului individului uman. Psihopatologia relevă, prin experimentul său natural, infrastructura constitutivă a acestei conștiințe multinivelice și organizate dinspre domenii diverse, convergente.

Sinteza psihopatologică antropologică a lui H. Ey, poate cea mai amplă sinteză de acest tip a sec. XX, nu a avut totuși un răsunet nici în epocă și nici ulterior.

Deși fondată pe o analiză pertinentă a istoriei doctrianelor psihopatologice și pe o judicioasă analiză și sinteză a doctrianelor psihologico-antropologice a sec. XX, opera lui H. Ey a rămas un monument singular, în prezent uitat. Și este păcat, deoarece ea conține o serie de idei care, chiar dacă nu sunt într-un tot original, se instituie ca o problematică de referință în aria articulării psihopatologiei cu antropologia.

De ce oare opera lui H. Ey nu a avut impact în contemporaneitate și ulterior? În primul rând, poate, pentru că reprezintă un capăt de drum al unei mișcări ascensionale, care își încheia tocmai atunci progresul. Sau, cel puțin, mesajele de primă linie ale acestui program ajunseseră la un capăt de drum. Psihanaliza, fenomenologia și gestaltismul pe care se baza H. Ey, toate au intrat într-un con de umbră după 1980. Venise o altă vreme, în care în prim plan se plasa o doctrină empirică, corelată unor modele locale relativ restrânse, ușor verificabile pragmatic. Marilor teorii li s-au cerut și lor să se comporte astfel. Paradigmele teoretice au rămas desigur active. Ceea ce s-a impus în jurul anilor '80 a fost aria „științelor

lor cognitive”. Dar nu sub forma unei teorii unitare, de ansamblu. De fapt, toate cele trei doctrine menționate, după ce o vreme s-au retras în spatele scenei, au revenit treptat ca actori importanți. Dar revigorate metodologic după noile exigențe.

Astfel, fenomenologia, care în 1980 părea să-și fi încheiat programul, s-a reactualizat viguros în psihopatologie, mai ales după 1990. Ea a preluat și a dezvoltat ideile ultimului Husserl – cel din *Meditații carteziene* – privitor la intersubiectivitatea intercorporeală. Teorie pe care, în anii '50, o dezvoltase Merleau-Ponty în *Phénoménologie de la perception*, lucrare bine cunoscută lui H. Ey. Dar această neofenomenologie se încadrează acum în universul mai larg al psihologiei și psihopatologiei developmentale, făcând mariaj cu cognitivismul și acceptând rigorile studiilor cu instrumente de investigare parțial reproductibile. Ideea intersubiectivității intercorporeale a fost susținută de cercetările psihologiei developmentale, care a încorporat etologia și psihanaliza centrată pe eu în cadrul teoriei atașamentului. Iar apoi s-a articulat și cu viziunea evoluționistă în studierea mentalizării sau teoriei minții. Ey, deși se sprijină mult pe Merleau-Ponty, nu a surprins tema deschiderii intersubiective, pe care acesta o propunea și care s-a dovedit a fi așa de fructuoasă. La fel, psihanaliza actuală se poate baza și ea pe teoria atașamentului, ce respectă regulile cercetării standardizate transgeneraționale. Și chiar pe „teoria minții” sau „mentalizare”. Cât despre gestaltism, acesta revine și el în atenție, o dată cu cercetările riguroase privitoare la deficitul „coerenței centrale” din autismul Kanner. Aceste exemple indică schimbarea de mentalitate științifică ce s-a produs în ultimele decenii. Și nu e imposibil, este chiar probabil ca multe dintre aspectele tradiționale ale cercetărilor fenomenologice, psihanalitice și gestaltiste să se reactualizeze în cadre noi și cu o metodologie reformulată.

Revenind la H. Ey, se poate remarca faptul că opera sa nu a persistat poate și datorită efortului prea mare de sinteză.

Ea cuprinde o viziune extrem de largă asupra psihismului individului uman, ce derivă din foarte multe direcții științifice și filosofice, speculative. O astfel de abordare nu mai este în spiritul vremurilor recente, de după modernitate. Cunoștințele tradiționale, istorice și cele actuale sunt sintetizate în multiple monografii ce coexistă în biblioteci. Monografiile realizate de armate întregi de specialiști. Dar nimeni nu mai suportă în prezent o operă de autor care să tenteze astfel de largi sinteze, decât, eventual, în variante eseistice sau de popularizare. În acest sens, opera lui H. Ey e depășită de stilul în care problemele sunt abordate la nivelul redactării și prezentării. Un singur autor pentru așa de multe probleme, teme și idei este în prezent ceva suspect.

Totuși, dacă rămânem la faptul pozitiv al existenței cărții lui H. Ey intitulată *Conștiința* - și încă la două, trei lucrări ale sale, care au fost menționate, se ridică întrebarea: oare se afirmă în ele idei originale sau nu? Idei care să poată preocupa și în prezent pe cei ce sunt interesați de relația dintre psihopatologie și antropologie? Vom invoca și sugera câteva dintre acestea.

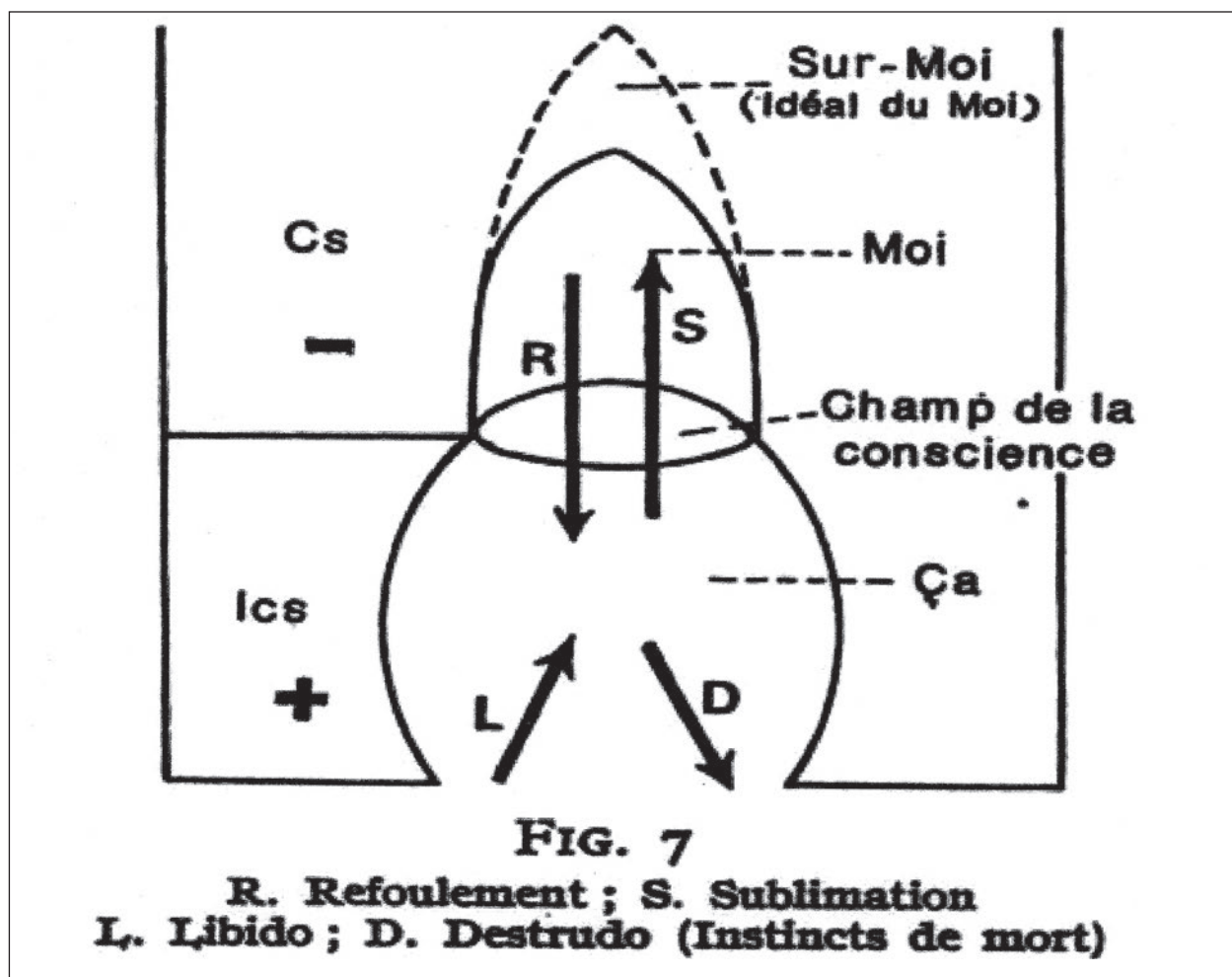

FOTO: ILUSTRĂȚII ORIGINALE ALE LUCRĂRII LUI HENRI EY

Ideea că boala - tulburarea - psihică exprimă un deficit în raport cu normalitatea este expusă explicit în doctrina lui H. Ey, prin trimiterea la Jackson. În prezent, ideea este acceptată doar tacit și indirect, prin dificultățile de integrare și funcționare socială, fără o analiză a dezordinii deficitare din interiorul însuși psihismului individual. DSM III-IV evită un astfel de comentariu din precauție față de ideile antipsihiatrice, care acuză psihatrii că medicalizează viața persoanei, încălcând libertatea diversității umane. Instrumentele OMS tratează distinct deficiențele și disabilitățile în raport cu circumscrierea bolilor. O punte de legătură se schițează în cadrul diverselor doctrine actuale. Dar ideea deficitului se cere abordată și analizată frontal, fără reticențe și frică de stigmatizare, în dezbateri publice.

Ideea că psihismul uman are o structură și o organizare ierarhică, la fel ca și organismul biologic, rezultat evolutiv al filo și ontogenezei, a fost susținută ferm de H. Ey. În prezent, nu există o psihologie antropologică clar conturată, care să servească psihopatologiei, la intersecția diverselor doctrine. O schiță promițătoare a unei astfel de psihologii tinde să se organizeze în jurul conceptului de *Self*, pe locul părăsit de conștiință.

Tocmai în această direcție, intuițiile și analizele lui Ey ar putea fi fructuoase. Diferențierea între psihis-

mul - conștiința - câmpului actualității trăite și cea a identității reflexive a eului biografic, axată pe valori, ar putea să se reactualizeze. Deocamdată, atenția cercetătorilor cognitivști și fenomenologi este centrată pe sinele minimal - care ar corespunde primei instanțe; și a „încorporării” sale, fapt ce permite articularea cu psihoneurobiologia. Dar preocupările față de sinele biografic și socio-valoric, față de o doctrină biografică a persoanei, deși nu sunt clar conturate, sunt totuși în creștere⁽¹⁰⁾. Elaborările în această direcție se pot sprijini pe psihopatologie și o pot sluji. Astfel, distincția între patologia dispozițională și a motivației acțiunii (obsesivitate, impulsivitate, dependență) pe de-o parte și cea delirantă (a delirului monotematic) pe de altă parte ar sugera tocmai zone de articulare între cele două instanțe la nivelul „sinelui metareprezentational” al preocupărilor și convingerilor de durată.

Ideea că stările psihopatologice exprimă un experiment natural, care evidențiază infrastructura psihismului persoanei conștiente - idee ce a dezvoltat-o în acea epocă și psihopatologia fenomenologică -, s-ar putea să fie reluată, prin prisma psihopatologiei evoluționiste, înțeleasă în sens larg, care invocă moduli psihopatologici adaptativi ce se transmit genetic și „memetic”. Privind astfel, psi-

hopatologia poate realmente aduce o contribuție la antropologie. Desigur, dacă ia în serios și studiază și perspectiva „memetică”, legată de cultură și evoluția istorică.

Ideile din opera lui H. Ey, deși s-au blocat chiar în momentul încheierii sale, pot fi fructuoase dacă sunt

abordate cu interes și deschidere. De fapt, această operă reprezintă sinteza unei întregi epoci de experiențe clinice și elaborări teoretice, care, la vremea respectivă, ajunseseră la apogeu. Schimbarea de direcție ce s-a produs nu trebuie să ducă la pierderea acelor câștiguri care se dovedesc în continuare valide. n

Note și bibliografie

1. Prezentul comentariu este centrat pe cartea: Ey H. *Le Conscience*, Ed. PUF, Paris; 1963, 1968. Ultima ediție a fost tradusă cu titlul *Conștiința*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București; 1983.

Din punct de vedere doctrinar mai e importantă lucrarea:

Ey H. *Des idées de Jackson à un modèle organo-dynamique en psychiatrie*. Rhadamanthe, 1975.

În aceasta e reprodusă lucrarea publicată în 1930 cu J. Rouart în revista *L'Encéphale*, urmată de o sinteză teoretică pe care psihopatologul francez o face la sfârșitul carierei.

O sinteză de ansamblu a concepției sale se găsește în:

Ey H. *Esquisse d'une conception organo-dynamique de la structure, de la nosographie et de l'étiopathogénie des maladies mentales*, în *Psychiatrie des Gegenwart*, 1/2, 720-760, Springer Berlin; 1963.

H. Ey a publicat și un manual de psihiatrie în care a încercat să sistematizeze nosologia, conform concepției sale; sugestie care nu a fost receptată pozitiv.

Ey H, Bernard P, Brisset C. *Manuel de Psychiatrie*. Masson. Paris; 1978.

Analiza doctrinelor înaintașilor, H. Ey a făcut-o într-o suită de *Études psychiatriques*, dintre care cel mai important teoretic este vol. III.

Ey H. *Études psychiatriques*, Vol. 3. *Structure des Psychoses Aigues et Destruction de la Conscience*. Desclée de Brouwer, Paris; 1954.

A mai publicat un monumental tratat despre halucinații, care nu are însă contribuții teoretice majore.

Ey H. *Traité des hallucinations*. Masson, Paris; 1973.

2. Jaspers este considerat fondatorul psihopatologiei, pe baza monumentalului său tratat publicat în 1913. De fapt, psihopatologia descriptivă s-a dezvoltat în întreg cursul sec. XIX și a începutului sec. XX (Berrios GE. *The History of Mental Symptoms: Descriptive Psychopathology since the Nineteenth Century*. Cambridge University Press; 1998).

Opera lui Jaspers a constat în primul rând în sistematizarea acestei semiologii, printr-o abordare metodologică multidimensională, în cadrul căreia un rol principal se acordă trăirilor subiective conștiente. În perspectiva doctrinară, continuând ideile lui Dilthey privitoare la rolul empatiei, hermeneuticii și comprehensibilității în științele umane, Jaspers ridică problema limitelor „comprehensibilității” în stările psihopatologice. Opera sa impune ideea „reacțiilor comprehensibile anormale”, articulând astfel psihopatologia cu existența firească a oamenilor. El subliniază faptul că psihopatologia umană este în primul rând o perturbare a conștiinței (eului), a limitelor sale firești de comprehensibilitate. Între Jaspers și Ey, această idee a vertebrat psihopatologia clinică.

Jaspers K. *Allgemeine Psychopathologie*, 8 Aufl. Ed. Springer, Berlin; 1965.

Jaspers K. *General Psychopathology*. The John Hopkins University Press, Baltimore London; 1997.

3. În Franța, la începutul sec XX, psihologul Ribot a împrumutat de la Claude Bernard ideea că boala e o experiență instituită de natură și a aplicat această idee la psihologie. Pentru a studia funcțiile normale ale memoriei, voinței și personalității, Ribot a cercetat tulburările acestor funcții. Tot el a introdus în Franța principiul jacksonian al evoluției și disoluției, la fel ca distincția între simptomele pozitive și negative. Janet a preluat și dezvoltat în opera sa aceste idei (Ellenberger HF. *Histoire de la découverte de l'inconscient*. Ed. Fayard; 1994). H. Ey dezvoltă amplu și explicit această doctrină a experimentului normal al bolii psihice. Dar felul în care el abordează problema, pornind de la nivelurile globale ale organizării conștiinței între veghe și somnul cu vise, pe de-o parte, și între eul moral și inconștient, pe de altă parte, nu a inspirat direct abordările ulterioare. Spre deosebire de Ey, fenomenologia psihopatologică a epocii – prin sinteza lui Tatossian - identifică o variantă a acestei idei care e în prezent de o mare actualitate.

4. Atât Merleau-Ponty, cât și Gurwitsch au încercat în mod explicit o sinteză între fenomenologie și gestaltism, fapt evident în operele de vârf ale celor doi:

Merleau-Ponty M. *Phénoménologie de la Perception*. Ed. Gallimard; 1945 (traducere în limba română la Ed. Aion, 1999).

Gurwitsch A. *The Field of Consciousness*. Duquesne University Press, Pittsburgh; 1964.

Ey trimite la Gurwitsch pentru expresia „câmp de conștiință” și comentează noțiunile de „câmp” și „mediu”, din perspectivă configuraționistă. Dar, în spiritul vremii, în structurarea acestui „câmp” - care în cele din urmă e unul al acțiunii - rolul principal e acordat dorinței (fapt susținut de psihanaliză) și nu unei probleme de rezolvat. Reluarea actuală a acestei problematice se face în cadrul articulării actuale dintre fenomenologie și cognitivism. Ca un exemplu edificator menționăm: Arvidson P.S. *Attention in Context*, în Gallagher S, Schmicking D (eds). *Handbook of Phenomenology and Cognitive Science*. Ed. Springer, Berlin; 2010, pp. 99-117.

5. Actualul interes pentru Self, ca problemă psihologico-antropologică (și filosofică) în normalitate și psihopatologie, se regăsește în:

Gallagher S. (ed). *The Oxford Handbook of the Self*. Oxford University Press; 2011.

Kircher T, David A. *The Self in Neuroscience and Psychiatry*. Cambridge University Press; 2003.

6. Psihopatologia fenomenologică a avut două perioade fecunde. Una se încheie în jurul anilor '80, când apare monografia lui Tatossian. Cea de-a doua se afirmă ca neofenomenologie, mai ales după anii '90, mai ales în conjuncție cu cognitivismul și psihopatologia developmentală. Pentru prima perioadă rămân clasice lucrările:

Tatossian A. *Phénoménologie des psychoses*. Masson, Paris; 1979.

Această sinteză susține și ea ideea că boala psihică constituie un experiment natural care permite să se evidențieze infrastructura conștiinței. Dar acum sunt avute în vedere anumite „unități funcționale” (ex. mania, depresia, delirul, autismul, etc.). Prin de-diferențierea psihică, acestea, din implicite, devin profunde, explicite. Ele se autonomizează și ocupă în mod rigid și decontextualizat centrul conștiinței, conducând la o situație dezadaptativă. Această trimitere la „unități” ce se dezimplifică și funcționează rigid și automat, permit o legătură cu o concepție lărgită asupra „modurilor psihice adaptative”, temă pe care o promovează actuala psihopatologie evoluționistă. În această direcție rămâne deschis un larg câmp de studiu.

7. Analiza deficitului timpului trăit în obsesionalitate, pe care a făcut-o Gebsettel, vorbind despre blocarea devenirii și timpul rotitor (Gebsettel VE. *Die Welt des Zwangskranken*, în: *Prolegomena einer medizinischen Anthropologie*. Springer, Berlin; 1954) poate fi reluată în ambianța actualelor cunoștințe privitoare la tulburarea obsesiv compulsivă. Rezultă că „sintza prezentului” în obsesionalitate e la fel de dificilă ca în manie și depresie. Dar, la acest nivel se relevă și tema deficitului de sinteză a acțiunii eficiente. A se vedea:

Lăzărescu M, Bumbea O. *Patologie Obsesivă*. Ed. Academiei Române, București; 1998.

8. Convergența actuală a diversilor doctrinari ce s-au impus după 1980 este analizată în lucrarea:

Lăzărescu M. *Bazele psihopatologiei clinice*. Ed. Academiei Române, București; 2010.

9. Actualele studii de psihopatologie fenomenologică, mai ales cele care vizează instanța „sinelui minimal”, accentuează ideea unei reflexivități bazale și fundamentale, care preced și stau la baza raportării „.....” la realitate. În psihopatologie aceasta se relevă... „hiperreflexivitate” schizofrenie. Această teză este susținută insistent în ultimul timp de echipa Sass-Parnas-Zahavi. O sinteză a acestei orientări se poate găsi în articolul:

Sass L, Parnas J, Zahavi D. *Phenomenological Psychopathology and Schizophrenia: Contemporary Approaches and Misunderstandings*, *Philosophy, Psychiatry, & Psychology* 18/1, 2011, 1-23.

9. Aceste preocupări legate de narativitate sunt în același timp filosofico-antropologice, prin autori ca Alasdair MacIntyre, David Carr, Daniel Dennet, Paul Ricoeur - autori deja clasici -, cât și prin preocupări psihopatologice care se manifestă la autori ca James Phillips, Shaun Gallagher, Jennifer Rodden. Întră în dezbatere și teoriile narative asupra personalității, ca cele ale lui Dan F. McAdams și întreaga mișcare cognitivă ce se dezvoltă în jurul metareprezentativității. Procesul se află în prezent în plină desfășurare.